SHRNUTÍ STANOVISKA OMBUDSMANKY UK

PODNĚT č. *59/2023*

Předmět:

Nevhodné chování, kterému měla být vystavena studentka v intimním vztahu s vyučujícím jedné z fakult UK. Tento již ukončený vztah měl zejména pro studující představovat široké spektrum rizik, ovlivnit její vztah ke studiu a zanechat na ní psychické následky.

Vyhodnocení podnětu:

Navazování blízkých vztahů je lidskou přirozeností, která má pro člověka **existenční význam** a do značné míry ovlivňuje **kvalitu jeho života**. Blízké vztahy jsou prostorem pro emoční angažovanost, sdílení, seberealizaci nebo dokonce naplnění smyslu života i běžné každodennosti. Jsou rovněž předpokladem pro **naplnění přirozených rolí**, které jsou člověku připisovány z titulu věku, pohlaví apod.

Blízké vztahy jsou obvykle chápány jako **soukromá záležitost každého člověka**, jako autonomní území, které spravuje každý sám/sama za sebe dle svého uvážení a výběru. Uvedené bezesporu platí pro oblast soukromého života, méně však v situacích, kdy dochází k **vrstvení rolí formálních, profesionálních s rolemi neformálními**, které mají soukromou povahu. Takovým příkladem, kdy se soukromé vztahy mezi vyučujícími a studujícími mohou stát **předmětem zájmu veřejného**, v tomto případě vzdělávací instituce, platí pro prostředí vysoké školy. A to nehledě na to, že vnitřní předpisy navazování blízkých vztahů mezi členy a členkami akademické obce a ostatními zaměstnanými osobami prozatím na Univerzitě Karlově neregulují, resp. nezakazují.

Role Univerzity Karlovy, jejích fakult a součástí jako nejvyššího článku vzdělávací soustavy, kterou jí připisuje vysokoškolský zákon, je uskutečňovat **vzdělávací a výzkumnou činnost a také naplňovat tzv. třetí roli**. Vysoké školy navíc v roli vzdělávacích institucí mají vůči studujícím povinnost **umožnit přístup k vysokoškolskému vzdělání** v souladu s demokratickými principy, mezi něž patří **rovnost a zákaz diskriminace**, který zahrnuje i zákaz sexuálního obtěžování jako formy diskriminace na základě pohlaví. V praxi to tedy znamená, že každý student či studentka má nárok **získat své vzdělání za stejných či srovnatelných podmínek**, tedy **bez ohledu na svou odlišnost** danou pohlavím, věkem, sexuální orientací, etnickým původem, náboženským vyznáním apod. Studující má rovněž právo naplňovat své právo na vzdělání v prostředí a vztazích, které jsou **bezpečné**, a to nejen fyzicky, virtuálně, ale také sociálně.

Vysoká škola je povinna pro naplnění práva studujících na rovný přístup ke vzdělání vytvořit **adekvátní podmínky**. Činí tak skrze své pověřené pracovníky a pracovnice, vyučující, které zavazuje k **profesionálnímu výkonu** jim svěřených povinností. Vyšší míru odpovědnosti v tomto ohledu nesou osoby, které zastávají **vedoucí pozice** nebo vystupují ve vztahu k druhému jedinci na pozici, která **požívá vyšší moc** (typicky vztah vyučující-studující).

Navazování a udržování blízkých vztahů mezi vyučujícími a studujícími může podstatně **princip rovného zacházení v procesu vzdělávání narušovat**. Zásadním způsobem také otevírá otázku **bezpečí** ve vztazích mezi studujícími a vyučujícími. Stejně jako **vztahových hranic**, odpovědnosti za jejich udržování a za důsledky jejich překračování. Intimní vztahy

mezi vyučujícími a studujícími nesou nezpochybnitelně **vyšší míru rizika**, neboť v jejich přímém důsledku je vyučující stejně jako studující **stavěn/a do značného střetu zájmů**[1], který vyplývá z **protichůdnosti rolí**, které synchronně naplňuje. Být profesionálním vyučujícím, podporovat studující/ho v procesu vzdělávání, poskytovat hodnotící zpětnou vazbu, mentorovat a stejně tak být láskyplným intimním protějškem, od kterého očekáváme rovné, partnerské postavení a přístup, je z podstaty věci velice těžce naplnitelné a vyžaduje extrémní **profesionalitu a vztahovou disciplínu**, stejně jako **intenzivní reflexi moci a střetu rolí**, ke kterému dochází. Navíc střet zájmů nelze spojovat pouze s trvajícím vztahem, byť kvalitním a naplněným. S riziky jeho vzniku je nutné počítat i po jeho **ukončení**.

Dalším aspektem vztahů mezi akademiky a studujícími jsou otázky spjaté s **příležitostmi projevovat se a rozhodovat se ve vztahu svobodně**, dle vlastního uvážení, bez vnějšího nátlaku, který zpravidla vyvolává pozice a/nebo chování druhé strany, jakkoli tento tlak nemusí být zamýšlený.

Na začátku blízkých vztahů obvykle stojí **konsensus obou zúčastněných stran**. Vlivem asymetrie moci ve vztahu vyučující – studující může mít „souhlas k blízkosti" v akademickém prostředí jinou kvalitu a **častěji nemusí být souhlasem svobodným**. Pro tento předpoklad pak existuje řada argumentů. Studující bývají z povahy věci na vyučujících závislí, nejsou schopni konkurovat jejich znalostem, bývají také podstatně mladší, tedy s jinou kvantitou životních zkušeností a komunikačně méně zdatní. K vyučujícím vzhlížejí. Na druhou stranu vyučující, s trochou nadsázky, rozhodují o osudu a **studijní úspěšnosti** studujících. Ovlivňují jejich vztah k oboru, fascinaci oborem, mohou mít vliv na jejich pozdější uplatnění v oboru. Jsou to tedy studující, jejichž **pozice jsou objektivně a častěji více zranitelné**, byť i sami studující mohou navazování blízkých vztahů s vyučujícími iniciovat. Slabší, závislejší pozice studujících na vyučujících mohou mít ve svém důsledku **vliv na jejich rozhodování**, a to nejen o tom, **zda na vztah přistoupit**, ale také **zda a v jaké kvalitě ho udržovat**, jak s druhou stranou komunikovat, jak projevovat svůj názor, zejména je-li odlišný od názoru druhé strany. Má-li vyučující v soukromém vztahu ke svým studujícím tendenci uplatňovat jistou formu **mocenské kontroly nebo péče**, vztahová asymetrie zpravidla takové chování dále posiluje.

Současně jak již bylo řečeno, intimní vztahy jsou **rizikové i po svém ukončení**. Kromě střetů zájmů se může proměnit i vztahová dynamika v tom smyslu, že studující (častěji) bude vnímat chování akademika jako nechtěné, nevyžádané, jako **pronásledování či dokonce sexuální obtěžování**. Nevydařené vztahy mohou nabýt doslova **ničivé síly,** pod jejímž vlivem studující nezřídka opouštějí studium, mění obor svého působení, potýkají se s traumatickou zkušeností, pochybují o své sebehodnotě, ztrácí motivaci k dalšímu studiu apod. Osoba, která povětšinou utrpí větší ztráty, je osoba studující/ho.

Popsaná vztahová dynamika je **přirozeným rizikem**, a jako taková nemusí být stranami konfliktu vnímána ex ante jakkoli nepříznivě. Pokud je ovšem účinkem vztahového chování ze strany vyučujícího **traumatizace studující/ho**, která pochopitelně ovlivní další **studijní prospívání**, jedná se o závažný problém. Za něj pak nese z našeho pohledu sdílenou odpovědnost **vysoká škola**, v jejíchž podmínkách vztah vznikl a byl udržován.

Je rovněž důležité si uvědomit, že vztah mezi vyučujícím a studujícím je **pozorován a vyhodnocován také v přirozených sociálních sítích** – zejména ve skupině ostatních

[1] Ke střetu zájmů dochází, pokud jiná činnost zaměstnance ovlivňuje zájmy univerzity nebo je umenšuje nebo zasahuje do plnění povinností zaměstnance pod hlavičkou univerzity.

studujících ale i v pracovních týmech. Ostatní přihlížející bývají velice citliví k odlišnosti své pozice oproti pozici studující/ho, který/á navázal/a s vyučujícím bližší vztah. Poměrně rychle si taková skupina vytváří své domněnky o výhodách, které studující účastí v takovém vztahu získává. O co více je vztah utajovaný, o to více podnětů ke konstruování takových příběhů vzniká. Namístě proto bývají jisté vhodné formy **veřejné deklarace těchto vztahů se závazkem vyvázat se ze situací, které jsou vnímány jako střet zájmů** (např. vyučující nebude hodnotit studijní výkon, nestane se vedoucím práce aj.). Také platí, že aktivní kroky **vyvazující dotyčné ze střetu zájmů, má činit spíše vyučující než studující**. To znamená, že studující neopouští svoji studijní skupinu, nezapisuje si předměty, které vyučuje bývalý/současný partner apod.

Reálně hrozící rizika, která vyplývají z romantických vztahů mezi studujícími a vyučujícími a která jsme výše v textu popsali, zakládají argumenty a následně politiky pro přísnou **regulaci chování akademiků a akademiček vůči studujícím**. V různé intenzitě se s nimi setkáváme prakticky ve všech vyspělých zemích, které spojují přístup ke vzdělání a jeho hodnotu s **demokratickými principy**.

Vztah studentky a vyučujícího byl na svém počátku konsenzuální, ale i tak zde byla zřejmá asymetrie vztahových pozic. Tento vztah měl na průběh studia studentky vážný dopad, stejně tak jako na prostředí, ve kterém samotné vzdělávání probíhá. Vzhledem k dalším okolnostem je uvěřitelné, že pro studentku nebylo snadné projevit ve vztahu nespokojenost. Rozdílnost pozic studentky a vyučujícího a jeho vztahové chování se pro studentku ve výsledku stalo zdrojem dlouhodobé intenzivní traumatizace.

Navržená doporučení:

Směrem k vedení Univerzity ombudsmanka doporučila projevit politickou podporu vhodnému způsobu regulace blízkých vztahů na akademické půdě.

Odpovědnému pracovníkovi dané fakulty ombudsmanka doporučila přijmout adekvátní pracovněprávní opatření proti tomuto vyučujícímu, aby se zamezilo dalšímu obdobnému jednání z jeho strany vůči jiným studujícím. Zároveň bylo doporučeno efektivně prevenovat výskyt podobného chování u ostatních akademiků a akademiček. V neposlední řadě ombudsmanka doporučila vůči studentce projevit účinnou lítost.

Studentce ombudsmanka doporučila na základě vlastního uvážení podat podnět Etické komisi UK a/nebo využít ochrany skrze prostředky trestního řízení.

Datum vyhotovení vlastního stanoviska: 16. 9. 2024